

<p><i>Tłumacz Przysięgły Języka Niemieckiego</i> dr Robert Kołodziej   PL-31-919 Kraków, os. Hutnicze 13/3   Tel/faks: (+48 12) 642 11 48   Repertorium nr 042/2014</p>
--

Przedłożony do tłumaczenia dokument składa się z czterech ponumerowanych stron. Na pierwszej stronie w nagłówku widnieje logo Uniwersytetu Ludwika Maksymiliana w Monachium oraz nazwa jednostki: Instytut Językoznawstwa Porównawczego i Indoeuropejskiego i Albanologii, Departament II Wydziału Nauk o Języku i Literaturze (13), w prawym górnym rogu widnieje logo wydziału.

LMU * Ludwigstr. 25 * 80539 München

PD Dr. Peter-Arnold Mumm
 Tel. +49(0)89 2180-2206
 Faks: +49(0)89 2180-5345
 mumm@lmu.de
 www.sprachwiss.lmu.de
 Ludwigstr. 25/pok. 103
 80539 München (Monachium)

München (Monachium), 21 maja 2014 r.

Recenzja rozprawy doktorskiej Małgorzaty Kozyry Aspektualność i temporalność współczesnego języka jidysz– studium oparte na korpusie

1. Przedmiotem przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej są aspektualność i temporalność języka jidysz używanego w Europie Wschodniej. Język ten od czasów emigracji i wypędzenia Żydów z środkowoniemieckiego obszaru językowego do Europy wschodniej od XI wieku ma za sobą długą tradycję przyjmowania zapożyczeń z języków słowiańskich. Proces ten został dobrze udokumentowany w odniesieniu do leksyki. O wiele mniej systematycznie zbadano gramatykę tego języka pod kątem wpływu języków słowiańskich. Tylko w niewielu opracowaniach poruszano w szczególności tematykę aspektu gramatycznego i czasu gramatycznego, a w typologii lingwistycznej językowi jidysz poświęcono zdecydowanie zbyt mało uwagi. Można to tym bardziej postrzegać jako lukę badawczą, gdyż w odniesieniu do językowych kontaktów słowiańsko-niemieckich nasuwa się pytanie, czy te w dużej mierze odmienne systemy aspektowo-czasowe tworzą formy mieszane, a jeśli tak, to jak formy te wyglądają? Autorka recenzowanej rozprawy doktorskiej postawiła sobie za cel wypełnienie tejże luki. Nie chodzi Jej o kwestie szczegółowych wpływów słowiańskich, celem jest w pierwszej kolejności opis form wyrażania aspektualności i temporalności w języku jidysz.

Przed przystąpieniem do tego opisu należało wcześniej wyjaśnić następujące kwestie:

- teoretyczne ramy opisu na tle głównych nurtów współczesnej teorii aspektu gramatycznego i czasu gramatycznego.
- status socjolingwistyczny języka jidysz oraz kwestię wyboru odpowiedniego materiału językowego.

Z oboma kwestiami Małgorzata Kozyra (oznaczana w dalszej części recenzji K.) poradziła sobie bardzo dobrze. Wynik całościowy pracy jest też odpowiednio do tego solidny. Praca stanowi istotny wkład do badań nad językiem jidysz oraz badań typologicznych nad aspektem i czasem gramatycznym.

2. W opinii recenzenta K. dokonała przejrzystego przeglądu oraz oceny obszernej, niemal nie do ogarnięcia literatury przedmiotu dotyczącej teorii aspektu gramatycznego/aspektualności oraz czasu gramatycznego/ temporalności (oznaczanych w dalszej części recenzji AT). W rozdziale zawierającym podstawy teoretyczne (str. 32-49) K. uzasadnia w sposób przekonujący w oparciu o literaturę przedmiotu, dlaczego AT w bardziej szczegółowych badaniach, które nie ograniczają się wyłącznie do zagadnień morfologicznych, należy ująć jako kategorię funkcjonalno-semantyczną, a nie jako kategorię formalną. Autorka opiera się tutaj na klasykach, takich jak Koschmieder, Maslov, Isačenko, Vendler, Chung & Timberlake, Dahl, Bondarko oraz na literaturze najnowszej.

Można by sobie życzyć, aby dyskusja teoretyczna pojęć zastosowanych w opisie była opracowana w sposób bardziej przejrzysty w dwóch punktach.

(a) Relacje między aspektem, czasem gramatycznym oraz taksis. Taksis "temporalne wzajemne oddziaływanie dwu lub więcej działań werbalnych na tej samej (absolutnej), płaszczyźnie czasowej" (Breu za Jakobsonem, u K. str. 41) K. w oparciu o tę definicję sytuuje w podrozdziale dotyczącym temporalności. Jednak ponieważ również i aspekt ma pewien związek względny z temporalnością czynności werbalnych i także często jest on opisywany za pomocą pojęć „równoczesność”, „następstwo”, „sekwencja”; a również K. w innym miejscu zauważa, „że selekcja konstrukcji aspektualnych jest w dużej mierze zależna od relacji taksycznych: (str. 167); nasuwa się tu pytanie, czy taksis jest jedynie sposobem opisu form aspektualności i względnej temporalności czy też jest osobną podkategorią temporalności?

(b) Różnicę pomiędzy uprzednością / następstwem a sekwencją. K. podaje jako różnicę nieco większego dystansu czasowego pomiędzy czynnościami częściowymi w przypadku uprzedności i następstwa w porównaniu z sekwencją (str. 43, 148 i nast.). Dlaczego ta jedynie ilościowa różnica większego/mniejszego dystansu czasowego miałyby stanowić uzasadnienie dla stosowania różnych kategorii opisu?

Czy oprócz okoliczności odnoszących się do czasu odgrywają tutaj rolę również kauzalne połączenia działań werbalnych czy też chodzi tutaj o jedność scenerii? Za tym wydają się przemawiać wyniki badań K., przedstawione na stronach 149-158 dysertacji, gdzie widać dominację sekwencji. Sytuacja przedstawia się inaczej w odniesieniu do uprzedności i następstwa, czasowników telicznych, konstrukcji momentalnych z czasownikami *geb'n* lub *ton* o charakterze semelfaktywnym oraz imiesłowów kończących się na *-ndik*, które K. w tym kontekście nazywa trafnie „imiesłowami uprzednimi (dosłownie: imiesłowami bezpośredniej uprzedności)” (str. 156). Z drugiej strony istnieją formy polisemiczne, w przypadku których nie można jasno określić, czy mamy do czynienia z uprzednością i następstwem czy też sekwencją (str. 104).

Szczęśliwą rękę K. wykazuje w swoim podejściu do modelu prominencji stworzonym przez D.N. Shankarę Bhata, który K. opisuje w sposób przejrzysty (str. 44) i rozkłada na parametry (str. 46 i nast.). W odniesieniu do aspektualności i temporalności model prominencji otwiera cztery teoretyczne możliwości, z których K. na końcu swojej rozprawy potrafi (str. 171-173) dokonać uzasadnionego i jasnego wyboru w odniesieniu do języka jidysz.

3. Jeśli chodzi o status socjolingwistyczny języka jidysz, K. przejmuje ukuty przez Shandlera termin „język postwernakularny”. Język jidysz w okresie powojennym przeżył okres rozkwitu w wymiarze symbolicznym jako język odziedziczony, jednak jego rola jako podstawowego środka komunikacji zmalała (str. 52-53). Taki stan rzeczy a priori uzasadnia dywersyfikację języka jidysz jako z jednej strony idiomu pielęgnowanego aktywnie w oparciu o tradycję i w

razie potrzeby normowanego wtórnie, a z drugiej strony języka skostniałego, a miejscami nawet sztucznego. K opracowała w tym celu wartościową typologię wariantów użytkowych języka jidysz. Autorka słusznie wyklucza ze swojej listy oba ostatnie warianty (język jidysz jako język obcy lub język drugi) oraz wariant pierwszy (język jidysz jako język wewnątrzgrupowy ultrakonserwatywnych Żydów). Pozostają warianty „pierwszy język ocalałych z holocaustu”, „pierwszy lub drugi język ojczysty pokolenia powojennego” oraz „drugi język pokolenia powojennego opanowany w późniejszym wieku”. Biorąc je pod uwagę K. opracowała bogaty korpus, na który składają się artykuły prasowe, emaile, listy, wspomnienia wojenne, wywiady i jeden dłuższy wykład. K. dokonała transkrypcji tych tekstów, zunifikowała ich ortografię, przeprowadziła ich tokenizację, podzieliła je na zdania i otagowała je gramatycznie. Autorka wykazała w tej materii podejście krytyczne, o czym świadczy wyłączenie tekstów z Wikipedii w języku jidysz ze względu na występujące w nich liczne błędy, chociaż wstępnie rozważała wykorzystanie ich jako części korpusu (str. 58).

K. nie uzasadnia w swojej dysertacji w sposób eksplicytny, dlaczego stworzyła własny korpus i nie korzystała wyłącznie z Corpus of Modern Yiddish (CMY) tworzony w Ratyzbonie. Należy przypuszczać, że CMY, z którego K. również korzystała (por. str. 51-52) nie był idealnie dopasowany do celów prowadzonych badań. Niezależnie od tego opracowanie nowych danych korpusowych zasługuje na wyróżnienie i stanowi samo w sobie wartościowy wkład do prowadzonych badań.

Ze względu na reprezentatywność tak szeroko rozproszonego korpusu K. ujednoliciła go dodatkowo pod względem ilościowym, zawierając w nim 60-90 predykatów na autora (str. 60). Podstawę analizy stanowiło zatem 1690 predykatów.

4. Przedstawienie wyników analizy stanowi główną część pracy.

4.1 Pierwszym wyznacznikiem aspektualności jest teliczność. Jest ona sygnalizowana w sposób jawny (overt) tylko w 30% przypadków, na resztę składają się przykłady o czysto leksykalnym charakterze werbalnym. Taki rozkład z typologicznego punktu widzenia jest raczej normalnym przypadkiem i nie można na tej podstawie rozstrzygnąć kwestii prominenacji aspektu. Również typologicznie mało istotne jest spostrzeżenie, że prefiksacja oznacza z reguły, chociaż nie bez wyjątku, telizację (str. 70-73) oraz że w odniesieniu do terażniejszości częściej stosowane są czasowniki ateliczne (str. 75).

Za udaną należy uznać prezentację poszczególnych prefiksów (str. 76-93). W odniesieniu do prefiksu *oyf-* ‘auf’ chciałbym zauważyć, że jego semelfaktywne znaczenie wynika z interakcji z atelicznym czasownikiem podstawowym, przynajmniej w odniesieniu do obu podanych przez K. przykładów *oyfsheynen*, *oyflebn* (str. 84).

W odniesieniu do kwestii kontaktu językowego interesujące jest spostrzeżenie, że sufiksacja imperfektująca na *-eve-* występuje co prawda w przypadku ograniczonej liczby czasowników pochodzenia słowiańskiego (również w przypadku niewielkiej liczby czasowników pochodzenia niemieckiego, w tym przypadku jednak z pejoratywnym znaczeniem), nie jest ona jednak produktywna. Przyczyny tego należy dopiero zbadać.

Szczególnie dokładnie zbadana została habitualna peryfrazą *-fleg* (str. 94-106), która wyróżnia się m.in. swoją regularnie terażniejszą formą w znaczeniu przeszłości, co należy rozumieć jako automatyzację/gramatyzację czasu praesens historicum w tej frazie (nieco inaczej K. na str. 103). Kolejną rzucającą się w oczy cechą peryfrazy *-fleg* jest to, że pomimo swojej habitualności nigdy nie jest osadzana w tle (str. 104, 168; por. także punkt 4.2

niniejszej recenzji). Podobnie dużo miejsca zajmuje w pracy progresywna peryfrazą *halt-in-eyn* (str. 106-115).

Z punktu widzenia aspektualności interesujące są również konstrukcje momentalne z *gebn* lub *ton* + rodzajnik nieokreślony *a* + rdzeń czasownika, np. *ikh gib a trakht* ‘krótko się nad tym zastanowię’, które K. nazywa „semelfaktywnymi konstrukcjami rdzeniowymi” (str. 115-126). Jeśli jednak chodzi o referencję temporalną, to w tym przypadku również, tak jak ma to miejsce w peryfracie z *fleg* (wyłącznie tam), często stosowaną strategią jest praesens historicum.

4.2 W odniesieniu do analizy temporalności K. zakłada wstępnie, że w przeciwieństwie do aspektualności w każdym przypadku musi zostać ona zasygnalizowana w sposób jawny (overt). Już to jest jasną wskazówką, że język jidysz wykazuje raczej prominencję temporalną niż aspektualną. Analizę poszczególnych przykładów użycia czasów (str. 126-147) należy uznać za wzorową; dotyczy to w szczególności podrozdziału dotyczącego czasu perfekt (str. 137-147). Również podrozdział dotyczący taksis został opracowany w sposób poprawny i zawiera wartościowe wnioski (patrz także punkt 2b niniejszej recenzji). Także podrozdział dotyczący pozycji pierwszoplanowości i tła (str. 162-169, por. także str. 91), w części teoretycznej potraktowany zwięźle, zyskuje tutaj wielowymiarowość (str. 42-43).

Wskazane byłoby może powtórne dokonanie tutaj w dyskusji materiałowej bardziej szczegółowego zestawienia przedstawionej już w części teoretycznej dyskursywno-pragmatycznej (Hopper) z temporalną naturą (Leinonen) rozróżnienia między tłem i pierwszym planem.

4.3 Po omówieniu poszczególnych kategorii wyrażania w opisany powyżej sposób oraz każdorazowo przedstawieniu w formie tabelarycznej stopnia gramatyzacji w oparciu o kryteria wyróżnione przez Chr. Lehmann, autorka może już wyciągnąć uzasadnione i właściwe wnioski dotyczące prominencji (str. 169-176). Język jidysz wykazuje jednoznacznie prominencję temporalną, zawiera jednakże domieszkę peryferyjnej prominencji aspektualnej. Kwestia, w jakim stopniu ten charakter mieszany jest wynikiem wpływów interferencji z języków słowiańskich i w jaki sposób interferencja ta działała, mogłaby się stać tematem następnej pracy.

5. We wnioskach podsumowujących zawarto zestawienie wyników oraz zarysowano obszary dalszych możliwych badań.

6. Rozprawa ma logiczną strukturę. Sformułowane w niej pytania badawcze, opis metody oraz przeprowadzona analiza dają spójną i zamkniętą całość. Klarowny i nowatorski rezultat oparty jest na znaczących wynikach badań. K. zmierzyła się z ogromną ilością pozycji teoretycznych (13 stron bibliografii!), ale przede wszystkim wykazała się bardzo solidną i samodzielną pracą przy opracowaniu korpusu. Ilościowe podstawy wyników przedstawiane są wielokrotnie w postaci diagramów statystycznych. Także w części zawierającej analizę teoretyczną pracę należy uznać za dojrzałą. Pojawienie się nawiązujących do tematu kwestii teoretycznych należy do natury rzeczy.

Strona zewnętrzna nie jest całkowicie doskonała, co na pewno jest wynikiem działania pod presją czasu w ostatniej fazie. Błędy ortograficzne nie należą do rzadkości, zdarzają się anakoluty, a miejscami pozostały odsyłacze (5, 45, 51, 68 itd.) bez podania źródeł. Na stronie 35 mowa jest o pięciu rodzajach aspektualności mowy, ale wyliczone jest ich siedem.

Są to jednak jedynie błędy kosmetyczne, które w żaden sposób nie umniejszają naukowych walorów pracy i jej znaczenia dla przyszłych badań i które można na pewno łatwo usunąć przed oddaniem pracy do druku.

Przedłożona do recenzji rozprawa doktorska Małgorzaty Kozyry spełnia wymogi, które stawiane są pracom doktorskim i niniejszym wnoszę o dopuszczenie autorki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Z uwagi na fakt, że przedłożona do recenzji dysertacja cechuje się wysoką jakością, proponuję **wyróżnienie** jej w rozumieniu uchwały Rady Wydziału Filologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego z dnia 24 czerwca 2010 r.

München (Monachium), dnia 21 maja 2014 r.

(-) podpis nieczytelny

PD Dr. Peter-Arnold Mumm

[Odcisk pieczęci okrągłej z napisem w otoku o następującej treści: Instytut Językoznawstwa Ogólnego i Indoeuropejskiego Uniwersytetu w Monachium]

<i>Niniejszym stwierdzam zgodność powyższego tłumaczenia z treścią przedstawionej wersji dokumentu w postaci pliku PDF nadesłanego w języku niemieckim nadesłanego elektronicznie. dr Robert Kołodziej – Tłumacz Przysięgły Języka Niemieckiego – TP/2872/05</i>	
<i>Ilość stron taryfowych: 13</i>	<i>Pobrano opłatę wg taryfy (Dz.U. Nr 15, poz. 131 z dnia 26.01.2005)</i>
<i>Repertorium nr 042/2014</i>	<i>Kraków, dnia 28.05.2014 r.</i>